

مدل یابی تاثیر ادراک محیطی ساکنان بر شکل‌گیری گونه‌های فضایی مسکن (مطالعه موردی: محله حسین آباد در شرق شهر شیراز)^۱

عبدالرسول امیری

دانشجوی دکتری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

طاهره نصر^۲

دانشیار شهرسازی؛ گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

حامد مضطرزاده

دکتری تخصصی شهرسازی، استادیار، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز،

ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۱۹

چکیده

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات همبستگی و به لحاظ هدف، تحقیقی کاربردی می‌باشد. روش تحقیق، روش پیمایشی است و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته و با استفاده از طیف لیکرت تهیه گردید هدف از پژوهش حاضر چگونگی تاثیر ادراک محیطی ساکنان ۳۰ تا ۶۹ ساله ساکن در شکل‌گیری خانه‌های مسکونی محله حسین آباد شهر شیراز جهت پاسخ به سوال اصلی پژوهش (چگونه ادراک ساکنان از محیط بر نوع شکل‌گیری گونه‌های مسکن اثر گذار است) می‌باشد. حجم اطمینان با سطح احتمال ۹۵ در صد، احتمال خطای ۵ درصد و با این فرض که ۵۰ در صد از جمعیت پاسخ یکسانی بدهند، برابر ۴۰۰ نفر تعیین گردید. باشد که با شیوه نمونه‌گیری تصادفی ساده و در دسترس، پرسشنامه با ۲۰ گویه تهیه و توزیع گردید. پرسشنامه با استفاده از نرم افزار spss نسخه ۲۴ تحلیل شد. روش آزمون و بررسی فرضیات تحقیق استفاده از آمار استیودنت (T)، همبستگی پیرسون و رگرسیون صورت گرفت. اعتبار پایایی این پرسشنامه با توجه به آلفای کرونباخ ۰.۹۰۵ مورد تایید قرار گرفت. مقاله حاضر می‌کوشد ضمن شناسایی عوامل موثر بر ادراک محیطی، رابطه همبستگی بین این مهم با عامل گونه‌های فضایی مسکن در قالب یک مدل تحلیلی جهت پاسخ نهایی به سوال اصلی پژوهش ترسیم کند. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که عوامل کیفی از قبیل: تمایز و خوانایی، دسترسی و نفوذپذیری، تنوع و پویایی عملکردها، ایمنی و امنیت، خوانایی، محیط طبیعی، آسایش با میزان ۰/۹۱۲ نقش موثری را در شکل‌گیری گونه‌های مسکن ایفاء می‌کند.

کلیدواژگان: گونه‌شناسی، مسکن، ادراک محیطی، محله حسین آباد.

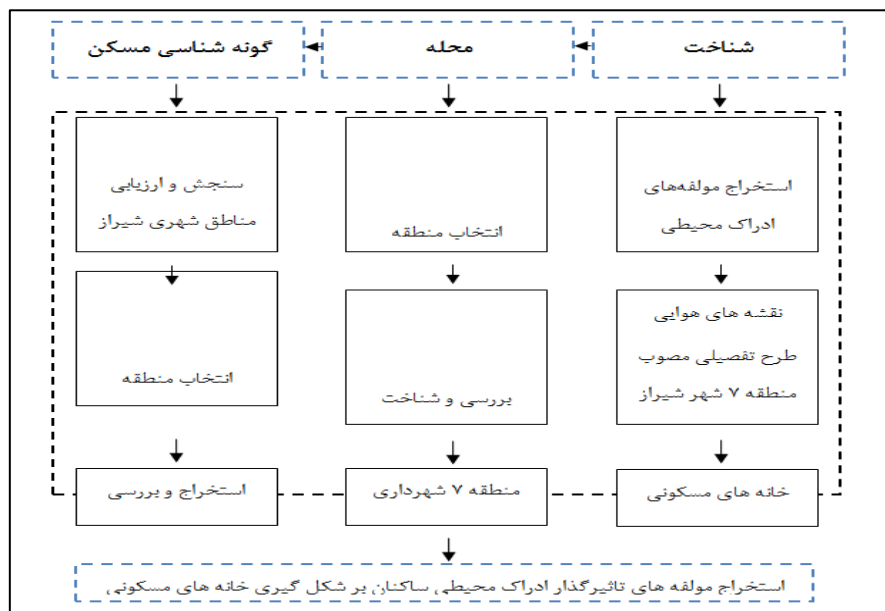
^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری عبدالرسول امیری با عنوان «تبیین مفهوم کیفیت مسکن و تأثیر فضای باز آن بر میزان سلامت روان ساکنان» است که به راهنمایی دکتر طاهره نصر و مشاوره دکتر حامد مضطرزاده در دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز با درجه عالی به انجام شده است.

^۲ (نویسنده مسئول): Nasr@iaushiraz.ac.ir

مقدمه

مسکن یکی از پدیده‌هایی واقعی، از نخستین مسائلی است که بشر با آن دست به‌گریبان بوده و همواره در تلاش برای دگرگونی و یافتن پاسخی مناسب، معقول و اندیشه‌برای آن است. این پدیده و یا مسئله علی‌رغم اینکه دارای ابعاد گوناگون اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی-کالبدی است، همیشه از بعد ادراکی مورد بررسی قرار دارد و از این سبب چون معضلی لاینحل رخساره می‌نماید، با برخوردی منظم، همه‌جانبه و به یک سخن میان‌رشته‌ای می‌توان به نخستین راه حل‌ها دست یافت (Ahari et al, 1988). امروزه به خاطر جبر زندگی و توجه به نوع ادراک ساکنان از محیط، بسیاری از ارزش‌های انسانی، اجتماعی، بومی و فرهنگ نادیده گرفته می‌شود (Zarghami, 2010). احساس اینکه محیط مسکونی در زندگی اجتماعی- سکونتی ساکنان نقش اساسی دارد، مورد توجه برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران برنامه‌های مسکن است (Ahari et al, 1988:11). از این رو نیاز به احساس برخورداری از محیط مسکونی مناسب و قرارگرفتن در فضایی سکونتی که به امکانات، تسهیلات، خدمات بهداشتی، مراکز آموزشی، مراکز خرید و فروش، اماکن فرهنگی و مذهبی دسترسی داشته باشد و ضرورت در نظرگیری عواملی همچون: توسعه، تکیه به فنون، روش‌ها، مصالح و شیوه‌های ساختمان‌سازی محلی، نقش مهمی در دستیابی به اهداف برنامه‌های مسکن و رسیدن به خودکفایی در این زمینه، همچنین مطالعات عمیق و همه‌جانبه‌ای از ابعاد مختلف مسکن یا به عبارتی گونه‌شناسی مسکن شهری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Ahari et al, 1988). از این رو این پژوهش در صدد آن است که با بررسی عوامل تاثیرگذار ادراک ساکنان از محیط و چگونگی تاثیر آن بر شکل‌گیری گونه‌های مسکن در محله حسین آباد در شهر شیراز را در هشت بخش از قبیل: محدوده مورد مطالعه، مبانی نظری، اهداف، سوال، فرضیه پژوهش، روش تحقیق، یافته‌ها، بحث و نتیجه‌گیری و آزمون فرضیه‌ها نمایان سازد.

نمودار ۱. مدل ترسیمی پژوهش

رویکرد نظری

ادراک و شناخت محیط

یکی از مباحث مهم در موضوعات مسکن و محیط‌های مسکونی، تاثیراتی است که محیط‌های اجتماعی و محیط‌های اشتراکی بر رفتارهای ساکنان و رهگذران می‌گذارند. در واقع طراحی مسکن، خلق محیطی است که از

طریق مطالعه به منظور ادراک موضوع، طرح مسائل و ارائه راه حل برای آنها، به نیازهای کمی و کیفی کاربران پاسخ داده تا محیطی کارآمد، متناسب کاربران و زیبا پدید آید (Yar Ahmadi, 1998). وجود ویژگی های کیفی مسکن و محیط های مسکونی بر آگاهی ساکنان تأثیرگذار خواهد بود که می تواند یک سرپناه را به محیط امن و گرم به مثابه کاشانه تبدیل کند. در مجموعه های مسکونی توجه به این موضوعات، محیط هایی را به وجود می آورد که ساکنان را قادر می سازد، به طور ناخودآگاه بر فضاهای عمومی محیط های مسکونی خود نظارت و مدیریت کرده و به آن دل بستگی پیدا کنند (Purdiehiemi, 1391:110). زمانی که اطلاعات مختلف انسان را محاصره می کند، او منفعلانه آنها را نمی پذیرد، بلکه به گزینش آنها می پردازد، زیرا مغز گنجایش تمامی اطلاعات محیطی، توانایی و انرژی لازم برای انجام چنین کاری را ندارد. باید توجه داشت که هر محیطی براساس یک سری بنیان های استوار فرهنگی شکل گرفته است. بنابراین نمی توان اظهار داشت که از محیطی که در نظر شهرساز و معمار مطلوب، زیبا و کارآمد قلمداد می شود، سایر افراد آن جامعه نیز تعبیر و تفسیر مشابه داشته باشند زیرا انسان برای معنا دادن و تفسیر اطلاعات محیطی به تجارب و دانش قبلی خود بسیار وابسته است (Mc Andrew, 2008). لازم است بدانیم ادراک محیط مصنوع، به میزان زیادی نسبی است؛ زیرا دانش محیطی امری نسبی است و اگر این نسبت از چشم ناظر دور بماند، چه بسا تأثیر عناصر محیط موجب برداشت، معنا و رفتاری شود که مورد نظر مدیران، برنامه ریزان و طراحان محیطی نبوده است (براتی، ۱۳۸۵). اما این نسبت به چه عواملی وابسته می باشد؟ اگر بخواهیم به طور فشرده به مهم ترین عوامل ادراک نسبی محیط (به طور کلی) و محیط انسان ساخت (به طور خاص) اشاره کنیم، بدون اولویت به دست خواهد آمد (جدول ۱). لذا آنچه به واسطه درک انسان از محیط حاصل می شود، منجر به شناخت عوامل گوناگون در زمینه نوع مسکن و ارتباط موثر با آن می گردد. آنچه پیش روست به رابطه مفاهیم این دو عامل می پردازد.

جدول ۱. مولفه های کیفی، فرهنگی و روحی روانی اثرگذار در ادراک گونه های سکونت

مؤلفه ها	تعاریف	منابع
سن اشخاص	این مولفه کاملاً در نسبت شناخت و ادراک محیط از سوی آنها مؤثر است. کودکان و نوجوانان که در دوران خطری یادگیری قرار دارند، بسیار بیشتر از دیگران تحت تأثیر محیط قرار گرفته و می آموزند. الگوها و انگاره های ذهنی، که بعدها به ابزارهای بسیار مهم شناخت محیط تبدیل می شوند، در همین دوران شکل می گیرند. اما متأسفانه این موضوع در اغلب فرایندهای مدیریت، برنامه ریزی و طراحی فضاهای زیست انسانی فراموش می شود.	Shateryan, Mohsen (2012), Rafiean, Mojtaba (2010), Barati, Nasser (2006)
جنسیت	این مهم نیز در ادراک محیط، نقش غیرقابل انکاری دارد. کلیت و اجزاء محیط توسط مردان و زنان به اشکال متفاوت درک می شود. تجربیات جهانی نشان داده است که اولویت های زنان و مردان نیز در مورد شناخت و درک محیط زیست متفاوت است. مثلاً وجود امنیت از معیارهای بسیار مهم زنان در ارزیابی محیط است و فرایند ادراک و شناخت آنان را تحت تأثیر قرار می دهد.	Chomsky, (۲۰۰۰); Barati, (2006)
محیط طبیعی	این مولفه نیز بر درک محیط تأثیر دارد. افرادی که در محیط های طبیعی گوناگون زندگی کرده اند، نگاه و تعبیر مختلفی از محیط های واحد ارائه داده اند. به طور مثال در فرایند شناخت و ادراک محیط، بین کسانی که در مناطق بسیار سرد، بسیار گرم، صحرا، کوهستان، سواحل دریا و امثال آنها زیسته اند، تفاوت های معناداری دیده شده است.	Uzzell. (2000)
شغل، میزان تحصیلات و تخصص	مسئلاً شغل، میزان تحصیلات و تخصص افراد نیز بر چگونگی درک آنها از محیط تأثیرگذار است. مثلاً نگاه به محیط نزد کسانی که در شهرهای بزرگ زندگی کرده اند، نسبت به کسانی که در محیط های کوچک زیسته اند متفاوت است.	Tschen, Rolf. (1991:32)

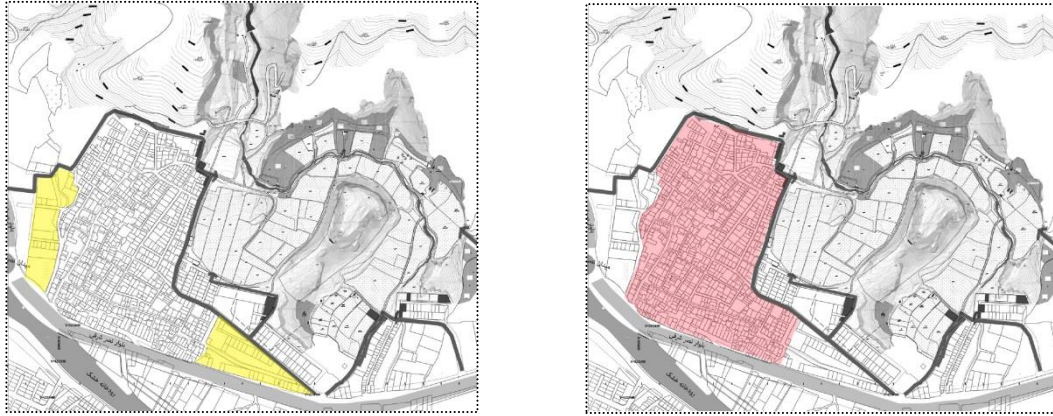
Chomsky, (۲۰۰۰); Barati, (2006)	زبان نیز از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر فرایند ادراک و شناخت انسان از محیط است. زبان و فرهنگ باعث می‌شود که گویش وران و اعضای آن، عناصر طبیعی و مصنوع محیط را به گونه‌ای خاص و متفاوت تعبیر کنند. به همین علت بسیار بعید است که یک منظر طبیعی توسط گویش وران دو زبان مختلف، مثلاً فارسی و چینی، به یک نحوه درک و تفسیر می‌شود.	فرهنگ و زبان
Pallasma, Juhani. (2009)	امکان نظارت و امنیت اجتماعی و فراهم بودن شرایط ایمنی فیزیکی	ایمنی و امنیت
Bartuska. (2007, 33)	کارایی، تنوع فضایی و آزادی انتخاب در قابلیت به اجرا در آمدن طیفی از فعالیت های مختلف	تنوع و پویایی عملکردها
Barker. (1968)	قابلیت فضا در استفاده های متنوع و تعریف ساختارهای کالبدی مناسب جهت فعالیت اجتماعی اقشار مختلف ساکنان	سرزندگی و اجتماع پذیری
Kellert, (2008)	کیفیتی که محیط را از نظر فیزیکی، فعالیتی و بصری متمایز و امکان بازشناسی آنرا فراهم می‌آورد.	تمایز و خوانایی
Pallasma, Juhani. (2009)	آسایش اقلیمی و آرامش روانی ساکنان	آسایش و آرامش
Bartuska. (2007, 30)	قابلیت دسترسی با فضاهای مختلف و امکان ارتباط بصری بین نقاط مختلف	دسترسی و نفوذپذیری
Pallasma, Juhani. (2009)	امکان نظارت و امنیت اجتماعی و فراهم بودن شرایط ایمنی فیزیکی	سرزندگی
Pfeifer and Brauneck, (2008:5)	کارایی، تنوع فضایی و آزادی انتخاب در قابلیت به اجرا در آمدن طیفی از فعالیت های مختلف	رضایتمندی
Polyzoides & Sherwood & Tice. (1998:32)	قابلیت فضا در استفاده های متنوع و تعریف ساختارهای کالبدی مناسب جهت فعالیت اجتماعی اقشار مختلف ساکنان	تعاملات اجتماعی

ادراک محیط و گونه مسکن

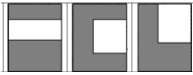

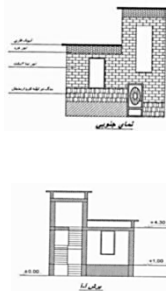

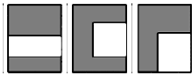

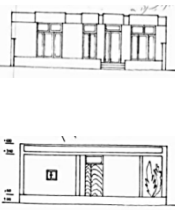
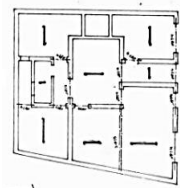
بعد کالبدی محیط شامل عواملی است که در نتیجه فعالیت های انسان در فضا نمود عینی یافته و شامل تمامی محیط های ساخته شده است که در آن افراد زندگی، کار و بازی می‌کنند (Butter, 2000). و در برگیرنده مفهوم طراحی ساختمان و معماری داخلی آن است (etood.com). که بر احساسات، هیجانات، و عملکرد انسان تأثیر می‌گذارد (Pfeifer and Brauneck, 2008:15). کیفیت و طراحی این بعد که شامل سطح اشغال و، جهت گیری، مصالح، مسائل مربوط به مجاورت بناها و میزان کیفیت فضای باز میان بلوک ها می‌شود. گونه و گونه‌شناسی از مباحث مهم معماری در دوره معاصر است. شاید بتوان از لحاظ اهمیت این موضوع را در کنار دو موضوع مهم دیگر مباحث نظری معماری یعنی فضا و شکل یا فرم قرار داد. گونه و گونه‌شناسی نیز حدود دویست سال است که در علوم گوناگون از جمله معماری کاربرد دارد و در سی سال گذشته تعداد قابل توجهی از محققین معماری به آن پرداخته‌اند. این مهم سال‌هاست که در ایران کاربرد دارد و درباره این موضوع گفتگو و بحث می‌شود اما بندرت وجوه مختلف آن توضیح داده شده است (Architects, 2014). بسیاری از محققان بر این باورند که کار گونه‌شناسی یک طبقه‌بندی ساده است و در آن عناصر دقیق‌تری مطرح می‌شود و مورد توجه قرار می‌گیرد (Tavasoli, 2010). بنابراین گونه‌شناسی در سطح بالاتری از طبقه‌بندی قرار دارد (Moghtadaei, 2006:135). اینگونه می‌توان بیان کرد که گونه‌شناسی با مفهوم سازی نزدیکی بسیار می‌یابد. زمانی که گونه‌شناسی به درستی صورت می‌گیرد، مورد قبول عام محققان واقع می‌شود چرا که گونه‌های تعبیه شده وارد زبان دانش می‌شود و مورد استفاده همگان قرار می‌گیرد (Gharebiglu, 2014:3). برای پرداختن به موضوع گونه‌شناسی، تعریف گونه و معیارهای آن ضرورت دارد. طبقه بندی داده‌ها بر پایه اصول و ویژگی‌های مشترک، گام مهمی در راستای شناخت پدیده‌ها است (Pfeifer and

(Brauneck, 2008:5). لذا با توجه به پژوهش حاضر شناخت و بررسی نوع گونه از نظر فرم شکلی می‌باشد که در ادامه مشخص می‌گردد که چگونه ادراک محیطی ساکنان بر پیدایش این مهم اثر می‌گذارد. از این رو پس از مطالعات میدانی و اسنادی، ابتدا محدوده بندی گونه‌های سکونت مشخص گردید (شکل ۱ و ۲)، سپس گونه‌های سکونت در محله حسین آباد دسته بندی، که در جدول ۲ و ۳ ارایه شده است.

شکل ۱. محدوده خانه های مسکونی ترکیبی (ویلايي-سوييت)   شکل ۲. محدوده خانه های مسکونی ترکیبی (ویلايي-سوييت)

جدول ۲. گونه شناسی الگوهای فضایی سکونت در محله حسین آباد

الگوهای موجود	تعاریف	الگوی فضایی	برش و نما	پلان	الگوی فضایی
 	<p>مجموعه فضایی مستقل که برای سکونت یک خانوار احداث می شود و دارای حداقل یک اتاق و تأسیسات بهداشتی و حمام آشپزخانه و توالت و دستشویی باشد (طرح تفصیلی شهر شیراز، ۱۳۹۰).</p>	<p>ترکیبی (سوييت، ویلايي)</p>			<p>گونه شماره یک (واحد مسکونی)</p>
 	<p>مستقل مسکونی ساختمان یک که محصور اختصاصی حیاط با شده احداث زمین قطعه در یک یک سکونت فقط برای و بینی پیش و طراحی خانوار است (طرح تفصیلی شهر شیراز، ۱۳۹۰).</p>	<p>ویلايي</p>			<p>گونه شماره دو) مسکونی (ویلايي)</p>

۱	پراکنده	چهار جهت	٪۴۴	مربع -مستطیل	مسکونی	۱۱	مربع -مستطیل
دو طبقه (R111)							
۲	متمرکز	میانه	٪۶۱	نامنظم	فاقد طرح مصوب	۴	نامنظم
۳	نواری	غرب	٪۲۲	ردیفی	مسکونی با تراکم	۱۴.۲۰	یک طرفه
متوسط (R121)							

اهداف، سوال و فرضیه پژوهش

هدف مقاله حاضر بررسی تأثیر ادراک محیطی ساکنان بر شکل‌گیری گونه‌های فضایی مسکن در محله حسین آباد شهر شیراز می‌باشد و با کنترل متغیرهای مستقل (ادراک محیطی ساکنان) و وابسته (گونه‌های مسکن) پژوهش سعی در دستیابی به هدف مذکور را داریم. از این رو فرضیه‌های زیر این پژوهش را هدایت می‌کند:

- چگونه ادراک ساکنان از محیط بر نوع شکل‌گیری گونه‌های مسکن اثر گذار است؟
- به نظر می‌رسد ادراک ساکنان از محیط (عوامل روحی و روانی)، بر نوع شکل‌گیری گونه‌های مسکن اثر گذار است.
- به نظر می‌رسد ادراک ساکنان از محیط (عوامل کیفی)، بر نوع شکل‌گیری گونه‌های مسکن اثر گذار است.
- به نظر می‌رسد ادراک ساکنان از محیط (عوامل فرهنگی)، بر نوع شکل‌گیری گونه‌های مسکن اثر گذار است.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات همبستگی و به لحاظ هدف، تحقیقی کاربردی می‌باشد. روش تحقیق، روش پیمایشی است و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته و با استفاده از طیف لیکرت تهیه گردید. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه ساکنین ۳۰ تا ۶۹ سال محله حسین آباد شیراز می‌باشد. با توجه به آمار جمعیت محله حسین آباد که توسط یاوران شورای محله تهیه شده بود به صورت تقریبی ۷۰۰۰ نفر تشخیص داده شد که حجم نمونه سطح اطمینان ۹۵ درصد، احتمال خطای ۵ درصد و با این فرض که ۵۰ درصد از جمعیت پاسخ یکسانی بدهند با فرمول کوکران محاسبه و برابر ۳۶۴ نفر تعیین گردید که برای اطمینان بیشتر به تعداد ۴۰۰ نفر ارتقاء یافت. روش نمونه‌گیری به روش تصادفی ساده و در دسترس صورت گرفته است. متغیر مستقل (ادراک محیطی ساکنان) و متغیر وابسته (گونه‌های مسکن) می‌باشد. در پژوهش حاضر به دسترسی و علل و عوامل موثر بر گونه‌های مسکن از پرسشنامه با ۲۰ گویه در قالب درجه بندی طیف لیکرت و به صورت پنج درجه ای (بسیار موافقم تا بسیار مخالفم) به گویه‌ها پاسخ داده شد. برای کمی‌سازی پاسخ‌ها به درجه بندی‌ها از صفر تا منفی دو و از صفر تا مثبت دو نمره داده می‌شود. برای تجزیه و تحلیل و پردازش اطلاعات از نرم افزار SPSS24 استفاده شده است. روش آزمون و بررسی فرضیات تحقیق استفاده از آمار استیودنت (t)، همبستگی پیرسون و رگرسیون می‌باشد.

یافته های پژوهش

به منظور رواسازی این پرسشنامه و پاسخ به این سؤال که پرسشنامه واقعاً آنچه را که برای آن طرح شده است می‌سنجد یا نه، از دو روش روایی محتوا (content - validity) و روایی سازه (construct - validity) استفاده شده است. در اعتبار محتوا، براساس ادبیات نظری و همچنین تأیید پنج نفر از اساتید قرار گرفت. لازم به توضیح است از لحاظ قابل فهم بودن کلیه سؤالات، پرسشنامه در اختیار 30 نفر از ساکنین نیز قرار گرفت. سپس با اندک تغییرات ابزار نهایی در اختیار پاسخگویان قرار گرفت. آلفای کرنباخ به دست آمده ۰.۹۰۵ می‌باشد که نشان دهنده پایایی بالای پرسشنامه است (جدول ۴).

جدول ۴: آلفای کرونباخ

Reliability Statistic		
Cronbach's Alpha Based on Standardized		
Cronbach's Alpha	Items	N of Items
0.905	400	20

سپس برای بررسی این که حجم نمونه انتخاب شده برای تحلیل عاملی کافی است، آزمون کفایت نمونه‌برداری کیزر-می‌یر-الکین (KMO) انجام شد. همچنین برای اینکه مشخص شود که همبستگی بین مواد آزمون در جامعه برابر صفر نیست، از آزمون کرویت بارتلت، (Bartlett's test of sphericity) استفاده شده است. همانطور که در جدول ۵، مشاهده می‌شود در پژوهش حاضر اندازه حجم نمونه گونه مسکن برابر است با 0/814 است که با توجه به اینکه این عدد بالاتر از 0.6 می باشد میزان قابل قبولی می‌باشد. همچنین آزمون کرویت بارتلت در سطح $p < 0,001$ معنی دار است.

جدول ۵: آزمون kmo

KMO and Bartlett's Tests		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling		0.814
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	4928.34
	df	378
	Sig	0.001

سوال و آزمون فرضیه‌ها

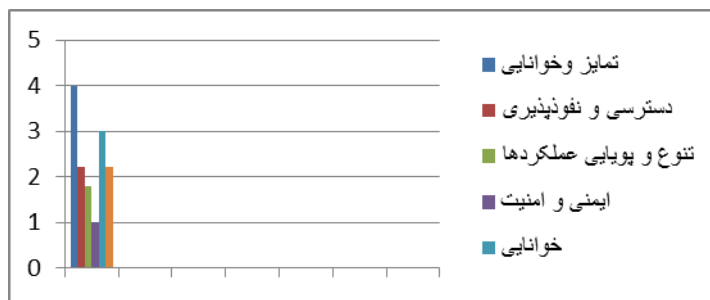
پس از معین شدن ضریب همبستگی مولفه‌های ادراک محیطی ساکنان (کیفی، فرهنگی و روحی روانی)، هر کدام از زیر مولفه‌ها امتیازدهی شد و چگونگی تاثیر هریک مشخص گردید که در این بخش به آن پرداخته شده است. در نهایت ضمن مشخص شدن چگونگی ادراک محیطی ساکنان، به صورت جزء جهت برنامه‌ریزی در ارتقاء کیفیت گونه‌های سکونت جهت توسعه گونه‌های فضایی مسکن در محله حسین آباد، برای هر یک از زیر مولفه‌ها در قالب نمودار (۲، ۳، ۴) از نظر درجه اهمیت امتیاز دهی شد.

لذا در پاسخ به سوال پژوهش (چگونه ادراک ساکنان از محیط بر نوع شکل‌گیری گونه‌های مسکن اثر گذار است؟)، و بر اساس مولفه‌های ادراک محیطی در پیشگفته واضح و مبرهن است که عوامل کیفی از قبیل: (تمایز و خوانایی، دسترسی و نفوذپذیری، تنوع و پویایی عملکردها، ایمنی و امنیت، خوانایی، آسایش و آرامش)، با امتیاز ۰/۹۱۲ بر نوع شکل‌گیری مسکن و درک ساکنان از محیط اثر گذار است که در ادامه در بحث پاسخ به فرضیات به این عوامل مهم پرداخته شده است.

فرضیه ۱: به نظر می‌رسد ادراک ساکنان از محیط (عوامل کیفی)، بر نوع شکل‌گیری گونه‌های مسکن اثر گذار است، در نتیجه: "عوامل کیفی"، از قبیل: (تمایز و خوانایی، دسترسی و نفوذپذیری، تنوع و پویایی عملکردها، ایمنی و امنیت، خوانایی، آسایش و آرامش)، با امتیاز ۰/۹۱۲ بر نوع شکل‌گیری گونه‌های سکونت اثر گذار است. لذا کیفیت حداکثری و توجه ویژه به این عوامل می‌تواند منجر به درک حداکثری ساکنان از محیط و تاثیر مستقیم بر نوع شکل‌گیری گونه‌های سکونت داشته باشد.

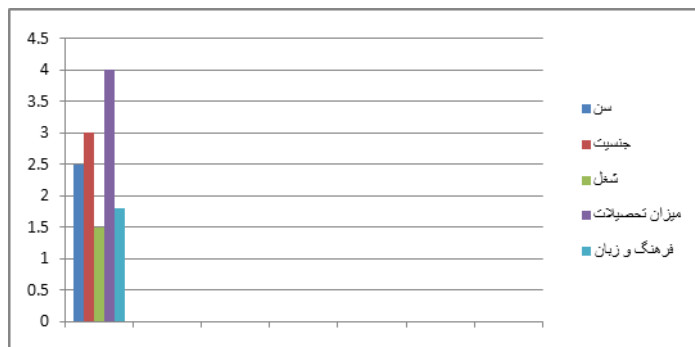

نمودار ۱. جدول ضریب همبستگی عامل گونه فضایی و زیر عامل های کیفی

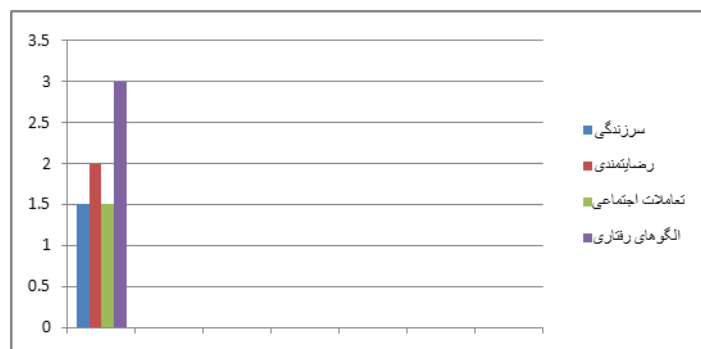
فرضیه ۲: به نظر می رسد ادراک ساکنان از محیط (عوامل فرهنگی)، بر نوع شکل گیری گونه های مسکن اثر گذار است، در نتیجه: "عوامل فرهنگی"، از قبیل: سن اشخاص، جنسیت، شغل، میزان تحصیلات، فرهنگ و زبان)، "با امتیاز ۰/۸۰۵ بر نوع شکل-گیری گونه های سکونت اثر گذار است. لذا توجه به نیروی زیرساخت ها و عوامل فرهنگی و توجه ویژه به این عوامل می تواند منجر به درک حداکثری ساکنان از محیط و تاثیر مستقیم بر نوع شکل گیری گونه های سکونت داشته باشد.

نمودار ۲. جدول ضریب همبستگی عامل گونه فضایی و زیر عامل های فرهنگی

فرضیه ۳: به نظر می رسد ادراک ساکنان از محیط (عوامل روحی و روانی)، بر نوع شکل گیری گونه های مسکن اثر گذار است، در نتیجه: "عوامل روحی و روانی" از قبیل: سرزندگی، رضایتمندی، تعاملات اجتماعی، الگوهای رفتاری) با امتیاز ۰/۷۱۸ بر نوع شکل گیری گونه های سکونت اثر گذار است. لذا مشارکت ساکنین و توجه ویژه به این عوامل می تواند منجر به ادراک حداکثری ساکنان از محیط و تاثیر مستقیم بر نوع شکل گیری گونه های سکونت داشته باشد.

نمودار ۳. جدول ضریب همبستگی عامل گونه فضایی و زیر عامل های روحی و روانی

نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر چگونگی تاثیر ادراک محیطی ساکنان ۳۰ تا ۶۹ ساله ساکن در شکل‌گیری خانه‌های مسکونی محله حسین آباد شهر شیراز بوده است، که نهایتاً با توجه به دستاوردهای این پژوهش سعی شد عوامل مؤثر بر ارتقاء پیشگفته معرفی گردد. بدین منظور، مطالعاتی بر روی نظریه‌های مطرح شده پیرامون ادراک محیطی و امکان شکل‌گیری رویدادها و همینطور تحقیقات انجام شده حول این مسئله انجام شد، همچنین عوامل اجتماعی، فرهنگی و عالیت‌های جاری در فضا در کنار ابعاد شکلی و زیبایی بصری که تجربه حرکت توسط انسان در درون فضا توسط وی ادراک می‌شود و عوامل مؤثر در شکل‌گیری خانه‌های مسکونی نیز استخراج گردید و نهایتاً با توجه به مطالعات انجام شده و مبانی نظری تحقیق عواملی که بر شکل‌گیری گونه‌های فضایی مسکن که از ادراک محیطی ساکنان تاثیرپذیر است معین گردید که عبارتند از: سرزندگی، رضایتمندی، ایمنی و امنیت، خوانایی، دسترسی و نفوذپذیری، آسایش، تنوع، پویایی، تعاملات اجتماعی، الگوهای رفتاری، عوامل اقلیمی، سن اشخاص، جنسیت، شغل، میزان تحصیلات، فرهنگ و زبان. لذا بر اساس نتایج حاصل از جدول شماره ۶، مهمترین عوامل از نظر پاسخ دهندگان، طیف قابل توجهی از عوامل را در ۳ دسته اصلی تشکیل می‌داد. مجموعه این عوامل با مشاوره با ۳ نفر از اساتید متخصص در این زمینه در زمینه پژوهش به شرح ذیل نامگذاری شدند. "عوامل کیفی"، از قبیل: (تمایز و خوانایی، دسترسی و نفوذپذیری، تنوع و پویایی عملکردها، ایمنی و امنیت، خوانایی، آسایش و آرامش)، "عوامل فرهنگی"، از قبیل: سن اشخاص، جنسیت، شغل، میزان تحصیلات، فرهنگ و زبان)، "عوامل روحی و روانی" از قبیل: سرزندگی، رضایتمندی، تعاملات اجتماعی، الگوهای رفتاری). در مرحله بعد با محاسبه همبستگی بین شاخص‌های اصلی به دست آمده در جدول شماره ۷ رابطه همبستگی هر یک از عوامل به دست آمد.

جدول ۶. جدول ضریب همبستگی عامل گونه فضایی و زیر عامل‌های ادراک محیطی

سوال	عوامل کیفی	عوامل فرهنگی	عوامل روحی و روانی	گویه ها
1	.799			تاثیر رضایتمندی بر ایمنی و امنیت
2	.883			تاثیر سرزندگی بر تنوع و پویایی
3	.916			تاثیر تعاملات اجتماعی بر دسترسی و نفوذپذیری
4	.987			تاثیر الگوهای رفتاری بر دسترسی و نفوذپذیری
5	.702			تاثیر تمایز و خوانایی بر میزان آرامش
6	.732			تاثیر عوامل محیطی بر رضایتمندی
7		.780		تاثیر تنوع و پویایی بر سرزندگی و اجتماع پذیری
8		.695		تاثیر جنسیت بر تعاملات اجتماعی
9		.815		تاثیر سن اشخاص بر الگوهای رفتاری
10		.801		تاثیر شغل بر آسایش و آرامش
11		.786		تاثیر میزان تحصیلات بر تعاملات اجتماعی
12		.599		تاثیر فرهنگ و زبان بر الگوهای رفتاری
13		.897		تاثیر ایمنی و امنیت بر فرهنگ و زبان
14			.634	تاثیر ایمنی و امنیت بر میزان آرامش
15			.690	تاثیر تمایز و خوانایی بر رضایتمندی

16	.587	تأثیر عوامل محیطی و فرهنگی بر تعاملات اجتماعی
17	.721	تأثیر محیط طبیعی بر سرزندگی و اجتماع پذیری
18	.778	تأثیر آسایش بر الگوهای رفتاری
19	.801	تأثیر دسترسی و نفوذپذیری بر آرامش
20	.793	تأثیر تنوع و پویایی بر الگوهای رفتاری

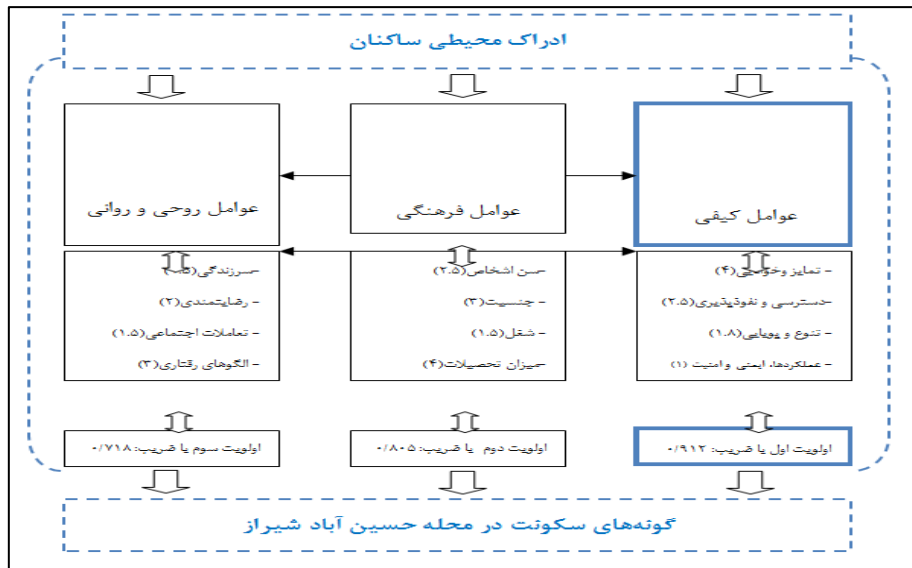
نهایتاً مدلی از تحقیق با استفاده از نرم افزار spss و آزمونهای T Student و Pearson استخراج شد که بیانگر آن است که عوامل کیفی و زیر فاکتورهای آن با ضریب همبستگی ۰.۹۱۲، عوامل فرهنگی با ۰.۸۰۵ و نهایتاً عوامل روحی و روانی با ۰.۷۱۸، در شکل گیری گونه های مسکن از ادراک ساکنان در محله حسین آباد شیراز تأثیرگذار است. این نتایج اهمیت هر یک از سه فاکتور مورد بررسی قرار گرفته شده را در شکل گیری این مهم نشان می دهد که عوامل کیفی با میزان ۰.۹۱۲ نقش موثرتری را در تحقق پذیری پیشگفته ایفاء می کند.

جدول ۷. جدول ضریب همبستگی عامل گونه فضایی و زیر عامل های ادراک محیطی

عوامل	عوامل	عوامل	گونه فضایی		
و روانی	فرهنگی	کیفی			
			1	ضریب همبستگی پیرسون	گونه فضایی
.718**	.805**	.912**		سطح معنی داری	
.000	.000	.000		تعداد	
400	400	400	400	ضریب همبستگی پیرسون	عوامل کیفی
.693**	.505**	1	.912**	سطح معنی داری	
.000	.000		.000	تعداد	
400	400	400	400	ضریب همبستگی پیرسون	عوامل فرهنگی
.513**	1	.505**	.805**	سطح معنی داری	
.000		.000	.000	تعداد	
400	400	400	400	ضریب همبستگی پیرسون	عوامل روحی و روانی
1	.513**	.693**	.718**	سطح معنی داری	
	.000	.000	.000	تعداد	
400	400	400	400		

لذا ضمن مشخص شدن چگونگی تأثیر ادراک محیطی ساکنان محله حسین آباد شیراز بر گونه های مسکن در ذیل مدل ترسیمی پژوهش آورده شده است.

نمودار ۴. مدل ترسیمی پژوهش تأثیر ادراک محیطی ساکنان بر شکل گیری گونه های فضایی مسکن

پیشنهادهای پژوهش عبارت اند از:

ارتقاء مدل به صورتی که امکان تحلیل فضاهای در آن وجود آید. انجام پژوهشی در خصوص ارتباط این شاخص و شاخص‌های دیگر نظیر دمای هوا، دمای سطح و شدت جزیره گرمایی با استفاده از تکنیک سنجش از دور و همچنین برداشت میدانی متغیرهای هواشناسی مثل سرعت باد و دمای محیط به عنوان سایر متغیرهای تاثیرگذار. مقایسه مقادیر ادراک محیط در سایر مناطق شهر شیراز و تعیین حد بهینه آن. می‌توان از این مدل در مطالعات کمی و طراحی شهری نیز استفاده کرد. به عبارت بهتر کیفیت‌هایی همچون محصوریت، تنگی و گشادی فضا که همواره در طراحی شهری مورد استفاده قرار می‌گیرند، می‌تواند با این شاخص به صورت کمی اندازه‌گیری شود. این مدل بدلیل اینکه در خصوص کیفیت گونه مسکن قابل مشاهده صحبت می‌کند، می‌توان ارتباط این شاخص را با کیفیت‌های فضای شهری نیز سنجید.

منابع

- Ahari, Zahra (1988). *Minimum housing*, Ministry of Housing and Urban Development Research Center Building and Center, Iran, Tehran.
- Ahari, Zahra (1992). *Pattern of Housing Construction in Khuzestan*, Building and Housing Research Center, Iran, Tehran.
- Architects, Gholam Hossein. Tabarsa, Mohammad Ali (2013). *Type and typology of architecture*, Scientific-research journal of Iranian Architecture and Design Association, No. 6, p:1
- Bentley, Yeen; Alk, Alan; Maureen; Paul; McGlin; Sue; Smith; Graham; 2003; *Responsible Environments (Handbook for Designers)*; Mustafa Behzadfar; Iran University of Science and Technology; Tehran
- Butter worth, I. (2000). *The Relationship Between the Built Environment and Well Being*.
- Barati, Nasser (2006), *Environmental psychology*, pamphlet, Faculty of Architecture and Urban Planning, Imam Kho
- Biddulph, Mike. (2007) "Introduction to Residential Layout", Amsterdam, Architectural Press
- Barker, R(1968). *Ecological Psychology. Concepts and Methods for Studying the Environment of Human Behavior*, Stanford, ca: Stanford University Press.
- Bartuska, Tom(2007). *Understanding Environment: Built and Natural*, in Wendy R. McClure and tom j. Bartuska(eds), *the Built Environment a Collaborative Inquiry into Design and Planning*, John Wiley and Sons.
- Tavasoli, Gholam Abbas (2010). *Theories of Sociology, Second Edition*, Publications, Iran, Tehran.

Ghasemi Isfahani, Pearl (2011), *Where do I come from? (Identity to the Residential Texture)*, Second Edition, Rosen Publishing, Iran, Tehran.

Mc Andrew, Francis (2008). *Environmental psychology*, translation by Gholamreza Mahmoudi, Zarbaf Asl Publishing, Iran, Tehran.

Statistics Center of Iran (2006). *Results of Population and Housing Census, 2010*, Shiraz, Iran Statistics Center.

Rafiean, Mojtaba, Asgarizadeh, Zahra, Asgarizadeh, Mohammad (2010). *Assessing the quality of housing complexes with emphasis on satisfaction approach in Navab neighborhood. Quarterly Journal of Humanities, Volume 14, Issue 1, Pages 197–212.*

Rafat, Rasool (2014) *The study plan of the organization of Qasr Abu Nasr, Shiraz Municipality, Iran, Shiraz*

Rafiean, Mojtaba, Khodae, Zahra (2009). *Investigating the Indices and Criteria Effect on Citizens' Satisfaction with Urban Spaces, Strategic Quarterly, Eighteenth, No. 53, Pages: 227–248.*

Rafiean, Mojtaba, Saifai, Mahsa (2005). *Public spaces of the city; Review and qualitative evaluation, Fine Arts, No. 23, p:5–42*

Shateryan, Mohsen, Ganjipour, Mahmoud, Ashunoyi, Amir (2012). *The Role of Environmental Perception in the attitudes of Shahreza People toward Qashqa'is Residing in the City, Geographical Space Journal, Year 12, Number thirty-nine, Pages: 211–234.*

Zarghami, Ismail (2010). *Principles of Social Sustainability of Residential Complexes in Iranian-Islamic Cities, Iranian-Islamic Studies Quarterly, No. 2, P:105–116*

Gharebiglu, Minoo. Khaleghi Moghadam, Navid (1392). *Typology of residential complexes, an effective step in designing the quality of contemporary residential complexes (case study: residential complexes of Tabriz city), two quarterly articles of the University of Art, No. 14, p:3*

[http://www.etood.com/NewsShow.aspx?nw\(3776\)](http://www.etood.com/NewsShow.aspx?nw(3776))

Mogtadai, Mehta (2006). *A Method for Analyzing City Personality, Journal of Environmental Studies, No. 39, p: 129–140.*

Yarahmadi, Mahmoud Amir(1999). *Humanist Urban Planning, Tehran, Urban Planning and Processing Company*

Pfeifer, Günter. & Brauneck, Per. (2008) *"Courtyard Houses: A Housing Typology"*, Berlin, Springer.

Purdhimi, Shahram,(1391). *City of Housing and Collections, First Printing, Arman Shahr Publishing House, Tehran, 3 Pages to.P:1-205*

Polyzoides, Stefanos. & Sherwood, Roger. & Tice, James. (1992) *"Courtyard Housing in Los Angeles: A Typological Analysis"*, Princeton, Architectural Press.

Pallasma, Juhani. 2009. *The eyes of the skin: architecture and the senses.* (Ghods, Ramin. trans). Tehran: GanjHonarParhamNaghsh Publication

Uzzell, d(2000), *Environmental psychology and environmental(design) professions-a comment on Garling and Hartig, Newsletter of the International Association of Applied Psychology, 15, 4,2009-310*

Tschen, Rolf (1991) *Le jardin japonais, printed in Germany, p: 32.*

Kellert, Stephen R(2005). *Building for life, ISLAND PRESS, Washington.*